

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POSTOJE ROMSKÝCH ADOLESCENTŮ
K ZAKLÁDÁNÍ MANŽELSTVÍ A RODINY

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

Vypracovala:
Petra Hamerníková

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 19. 04. 2014

Podpis studenta.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Janě Kouřilové, Ph.D. za její cenné rady, za čas a energii, které mi věnovala, a za odborné vedení při psaní této práce. Také bych ráda poděkovala všem svým konzultantům za jejich pomoc. Dále děkuji všem respondentům, kteří se účastnili mého výzkumného šetření, za jejich ochotu se mnou spolupracovat. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině, která mi byla při psaní mé práce velkou oporou.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o romských adolescentech, jejich vnímání manželství a rodiny a o jejich představách o budoucím rodinném životě. Je členěna na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části je popsána tradiční romská rodina s odkazem na historii. Dále je vymezen způsob uzavírání sňatků v romských rodinách, výběr partnera, rodičovství a také současné trendy a změny v uspořádání romských rodin. Praktická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, který byl proveden polostrukturovanými rozhovory s osmi romskými adolescenty. Cílem výzkumného šetření bylo zachytit a popsat, jaké postoje zaujímají romští adolescenti k zakládání manželství a rodiny, tedy jakou životní hodnotu pro ně rodina představuje.

Klíčová slova

Rom, adolescence, postoje, rodina

Abstract

This bachelor thesis is about Roma adolescents, their perception of marriage and family, and their ideas about future family life. The thesis is divided into a theoretical part and a practical part. The theoretical part describes a traditional Roma family with reference to history. The theoretical part further defines modalities of marriages in Roma families, mate choice, parenthood, and current trends and changes in the organization of Roma families. The practical part is dedicated to qualitative research, which was carried out in semi-structured interviews with eight Roma adolescents. The goal of the research was to transcribe and describe their attitudes towards foundation of marriage and family, and thus what life value does family mean to them.

Key words

Rom, adolescence, attitudes, family

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Adolescence	9
2. Postoj.....	10
2.1. Formování postojů u romských adolescentů	10
3. Kultura Romů.....	11
4. Rodina	13
4.1. Tradiční romská rodina.....	15
4.2. Postavení muže a ženy v rodině	16
4.3. Výběr partnera	17
4.3.1. Sexualita u Romů	18
4.3.2. Uzavírání sňatků	19
4.4. Rodičovství.....	20
5. Romská rodina a současné trendy.....	21
5.1. Změny v postavení muže a ženy v rodině	23
5.2. Romská rodina z pohledu majority.....	23
VÝZKUMNÁ ČÁST	25
6. Cíl výzkumu.....	25
7. Výzkumné otázky	25
8. Popis zvoleného metodologického rámce a metod.....	26
8.1. Typ výzkumu.....	26
8.2. Výzkumná metoda	26
8.3. Zpracování dat	27
8.4. Etické zásady	28
9. Výzkumný vzorek.....	29
9.1. Strategie výběru výzkumného souboru	30
9.2. Popis výzkumného souboru.....	31
10. Výsledky analýzy dat	32
10.1. Původní rodina	33

10.2.	Představy o budoucím rodinném životě.....	35
10.3.	Vstup do manželství.....	36
10.4.	Tradice	36
11.	Výsledky výzkumu.....	37
12.	Diskuse	40
ZÁVĚR.....		44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		46
PŘÍLOHY.....		49

ÚVOD

Romská rodina je specifická v mnoha attributech rodinného a společenského života. Od majoritní společnosti se odlišuje svou strukturou, početností a pojetím funkcí, které by měla rodina plnit. Typická je velice kladným vztahem k dětem, na něž je v romských rodinách soustředěna největší pozornost. V současné době se však vlivem kulturních a společenských změn projevují i nové trendy a změny v uspořádání romských rodin.

V předkládané bakalářské práci se snažím porozumět tomu, jakou životní hodnotu představuje rodina pro romské adolescenty. Cílem výzkumného šetření je zachytit a popsat, jaké postoje zaujímají romští adolescenti k zakládání manželství a rodiny, jak vnímají důležitost rodiny, vstup do manželství a jak si představují svůj budoucí rodinný život. Výzkumnou část bakalářské práce tvoří kvalitativní výzkum v designu zakotvené teorie.

Dané téma jsem si zvolila zejména proto, že jsem si na základě dlouholetého setkávání se s romskými adolescenty mnohokrát položila otázku, jak romští adolescenti vnímají rodinu, jakou důležitost jí přiřkládají, jak si představují svůj budoucí rodinný život. S romskými adolescenty se setkávám v Salesiánském středisku mládeže – dům dětí a mládeže, kde již několik let působím jako dobrovolník. Svůj zájem o romskou kulturu jsem prohlubovala již na střední škole zpracováním projektu Romské menšiny a její integrace v Českých Budějovicích.

Upřímně doufám, že informace obsažené v bakalářské práci mohou sloužit čtenářům a zájemcům o problematiku romské kultury jako úvod do hodnotového světa mladých Romů.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Adolescence

Vzhledem k tématu této práce je nezbytné, věnovat se pojmu adolescence. Vymezení adolescence je v mnohé literatuře rozdílné. Vágnerová (2005) zahrnuje pod adolescenci věk přibližně od 10 do 20 let. Označuje adolescenci za životní etapu, která má své typické znaky a důležitý význam ve formování osobnosti. V období adolescence dochází k celkové proměně osobnosti v oblastech somatických, psychických i sociálních. Období dospívání pak rozděluje na dvě fáze: ranou a pozdní adolescenci. Raná adolescence je přibližně mezi 11. - 15. rokem života, kdy dochází zejména k tělesnému dospívání, mění se zevnějšek osobnosti a také emoční prožívání. Pozdní adolescence poté trvá přibližně od 15 do 20 let a člověk se mění především v oblasti psychické a sociální. V tomto období je nejdůležitější, aby si jedinci potvrdili svou sociální identitu a všechny aspekty s tím spojené. Adolescent by měl zejména porozumět sám sobě a zvolit si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout.

Langmeier, Krejčířová (2006) rozdělují období dospívání také do dvou fází. První období zhruba od 11 do 15 let je označováno za období pubescence, adolescenci poté vymezují přibližně od 15 do 22 let. Tato věková skupina bývá také často označována jako mladiství či dorost. Se shodným vymezením adolescence se setkáváme i u Říčana (2004), který právě o období mezi 15 a 20-22 lety mluví jako o „vrcholu mládí“, kdy mladý člověk tělesně dozrává. Poukazuje také na obtížné stanovení konce tohoto období, které u každého jedince může být individuální. Macek (2003) se ve své práci přiklání k vymezení, které adolescenci označuje celé období mezi dětstvím a dospíváním a rozděluje jí na časnou, střední a pozdní.

Takto rozdílné vymezení adolescence je u romské populace ještě obtížnější. Davidová (2004) poukazuje na to, že Romové dospívají dříve oproti jedincům majoritní společnosti. Mívají velkou volnost, rodiče před nimi nemají žádné tajnosti a romské děti tak nevyrostají v bezprostředním dětském světě, ale jsou v mnoha ohledech přijímáni do světa dospělých a zřejmě i proto subjektivně dříve dospívají.

Po důkladném zvážení je pro potřeby této práce využíváno vymezení adolescence, které uvádí Vágnerová (2005) a nadále operováno s pojmem adolescence vymezeným přibližně od 10 do 20 let věku.

2. Postoj

Postoje ovlivňují lidské vnímání, myšlení a chování. Mnoho autorů definuje postoje trochu odlišně a setkáváme se tak s různými názory. Hewstone a Stroebe (2006) definují postoje jako shrnující hodnocení nějakého objektu s určitou mírou souhlasu či nesouhlasu. S touto definicí se ztotožňuje i Nakonečný (2000) a dodává, že zaujmout vůči něčemu postoj tedy znamená, mít vůči nějakému objektu (věc, událost, osoba...) hodnotící stanovisko. Vágnerová (2004) poukazuje především na to, že postoje slouží ke snadnější orientaci ve světě, vycházejí z nich určité modely chování, které jsou společností přijímány.

Dle Hartla, Hartlové (2000, s. 442) jsou postoje „*součástí osobnosti, souvisí se sklony a zájmy osobnosti, předurčují poznání, chápání, myšlení a citění.*“

Hayesová (2007) zdůrazňuje, že postoje se většinou popisují pomocí tří dimenzí. Kognitivní dimenze, která se týká názorů a myšlenek, emocionální dimenze se zaměřuje na to, co osoba k danému objektu cítí, tedy na emocionální reakce a v neposlední řadě je to behaviorální dimenze, která se týká chování či jednání ve vztahu k objektu.

Bylo snahou shrnout definici postoje, se kterou by bylo nadále operováno. Postoj je tedy vnímán jako určitá hodnota nějakého objektu, která má pro každého jedince větší či menší váhu a především předurčuje jeho chování a myšlení.

2.1. Formování postojů u romských adolescentů

Vágnerová (2004) hovoří o tom, že postoje vycházejí obvykle ze základní hodnotové orientace každého jedince. Lidé mají tendenci přijímat postoje a hodnoty skupiny, s níž se identifikují. To může být rodina nebo parta. Kromě toho si ale přirozeně každý člověk vytváří postoje na základě své vlastní zkušenosti.

Největší množství postojů je utvářeno v průběhu dětství a dospívání. Významnou institucí, která ovlivňuje dětskou osobnost, je škola. Určitou měrou se tak i vzdělání může podílet na vytváření postojů. Problematika vzdělávání Romů bývá velice často předmětem diskusí a často se poukazuje na neuspokojivý stav vzdělávání Romů. Šotolová (2008) zdůrazňuje, že pouze minimální počet romských dětí navštěvuje mateřské školy a výchova bývá většinou pouze úkolem rodičů a příbuzných. Bohužel právě z toho důvodu přichází většina dětí do 1. třídy základní školy nedostatečně připravena. Velký počet romských dětí končí své studium základním stupněm vzdělání, v menší míře se setkáváme se žáky, kteří pokračují ve studiu zejména v odborných učilištích.

Ševčíková (2012) uvádí hodnotový systém Romů, který je v porovnání s hodnotovým systémem majoritní společnosti odlišný. Romové tyto tradiční hodnoty bezvýhradně uznávali zejména dříve, dnes již také prochází procesem změn. Za základní zde byly považovány potřeba svobodného života, rodové tradice, láska k dětem a peníze. Především láska k dětem, jak bude ještě několikrát zmiňováno, mezi základními a nejdůležitějšími hodnotami Romů zůstává dodnes.

3. Kultura Romů

„Kultura označuje existenci určitých hodnot materiálních a duchovních, které vytvořil a rozvíjí člověk svou vlastní konkrétní činností,“ právě takto definuje kulturu Balvín (2012, s. 20).

Kultura je nesmírně obsáhlý jev, který *„je odvozen od latinského colere – pěstovat, chovat, obdělávat, vzdělávat“* (Hübschmannová, 2000, s. 125). Každý národ si vytváří svou vlastní kulturu, v níž jsou jedinci vychováváni. Proto se také v každé společnosti jinak zdraví, jinak děkuje a prosí, jinak stoluje a podobně. Asi nejvýraznější odlišnosti romské kultury můžeme zaznamenat v romských tradicích a zvycích a v celkovém způsobu života (Hübschmannová, 2000).

Romská kultura má svá specifika. Jádrem sociální organizace je příbuzenství, jehož základní jednotkou je rodina. Právě rodina představuje pro romské jedince tu

nejdůležitější jistotu v životě. V romských rodinách bývá udržován výrazný kolektivismus. Kolektivní identita tak v tradiční romské kultuře převládá nad individuální identitou jedince, který je vždy chápán jako příslušník dané rodiny. Zachování těchto tradičních vzorců typických pro romské rodiny však může pro jejich členy přinášet značně nevýhodné podmínky a to v oblasti sociální či ekonomické (Kaleja, Knejp, 2009).

Je velice obtížné mluvit o Romech obecně, protože i mezi Romy žijícími na území České republiky je veliký rozdíl a bohužel v mnohé literatuře na tyto rozdíly a odlišnosti není brán zřetel. Největší rozdíly bychom zaznamenali mezi Romy, kteří dodnes žijí v romských osadách a těmi, kteří žijí v městském prostředí, kde jsou obklopeni většinovou společností (Budilová, Jakoubek, 2007). Na druhou stranu je potřeba zmínit, že pokud se podíváme na situaci ve větších městech v České republice, je zde patrné, že se romští obyvatelé ve většině případů, shlukují na jednom místě, na jednom sídlišti a často i v sousedních panelákových domech.

Podobně jsou patrné obrovské rozdíly mezi Romy žijícími na území České a například Slovenské republiky.¹ Romové bývají také mnohdy porovnáváni s jinými romskými populacemi žijícími všude jinde ve světě a ani to není správné (Budilová, Jakoubek, 2007).

Davidová (2010) dále upozorňuje na to, že užívání termínu „příslušníci romské národnosti“ je také zcela nesprávný, protože v takovém případě by se jednalo jen o jedince, kteří se při sčítání lidu přihlásili ke své národnosti. To je však pouze zlomek oproti odhadovanému počtu Romů žijících na území České republiky.

¹ Zvláště na Slovensku je stále možné vidět typické romské osady. Život tamních obyvatel by se s Romy žijícími v městském prostředí velmi těžko srovnával.

4. Rodina

Rodina je nejdůležitější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje rozvoj psychiky. Především poskytuje rodina dítěti základní zkušenosti, které ovlivňují způsob, jakým bude dítě přijímat různé informace. Rodina je většinou vnímána jako určitý model, který dítě napodobuje a identifikuje se s ním. Kromě toho rodina slouží dítěti jako zdroj bezpečí a jistoty a ovlivňuje utváření jeho postoje ke světu (Vágnerová, 2004).

Sobotková (2001, s. 22) definuje rodinu jako systém a využívá k tomu klasickou definici systému – „*systém je soubor částí a vztahů mezi nimi.*“ Pokud by byla tato definice převedena na romskou rodinu, jednalo by se o velice široký systém, jelikož romská rodina bývá velice početná v porovnání s rodinou většinové společnosti.

V romštině se používají termíny „fajta“ a „famelija“, avšak tyto pojmy nemají jasně vymezené hranice a proto se v různých literaturách používají rozdílně. Davidová, Uherek (2010) se pokoušejí o definování těchto dvou termínů. Pod pojmem „fajta“ se většinou rozumí pokrevní příbuzní, zatímco pojmem „famelija“ bývá označováno širší příbuzenstvo jako rodiče partnerů, strýcové, tety a další příbuzné osoby. Je však důležité podotknout, že v současné době se s těmito pojmy moc nesetkáváme a sami Romové používají běžný pojem rodina.

Problematické vymezení termínu „fajta“ dokládá i Budilová, Jakoubek (2004), podle kterých je „fajta“ nejrozsáhlejší příbuzenské seskupení, s nímž je možné se setkat. Členství ve „fajtě“ je dáno narozením či sňatkem. Všichni členové jedné „fajty“ se vzájemně navštěvují, účastní se svateb, křtin i pohřbů. Na druhou stranu Budilová, Jakoubek (2007) píše i o tom, že termín „fajta“ se dříve používal i k odlišení mateřské a otcovské strany příbuzenstva (pokud se tedy o někom řeklo, že je „dakeri fajta“, znamenalo to, že je příbuzný z matčiny strany).

Budilová, Jakoubek (2007) ve své publikaci v souvislosti s romskou rodinou dále rozlišují několik termínů – „nukleární rodina“, „lokální příbuzenská skupina“ a „širší příbuzenstvo“, které jsou pokládány za důležité, a je zde stručně shrnuto vymezení těchto termínů.

Nukleární rodina

Nukleární rodina je nejmenší jednotkou, za kterou bývají považováni rodiče a jejich děti. Nesezdaný pár tedy nemůže být považován za nukleární rodinu, tou se stávají tehdy, když se jim narodí alespoň jeden potomek. V romských rodinách bývá i nukleární rodina poměrně početná.

Lokální příbuzenská skupina

Jestliže se mluví o lokální příbuzenské skupině, jedná se obvykle o sourozence, kteří si založí svou vlastní rodinu. Dříve takové rodiny bydleli velmi blízko u sebe a potkávaly se každý den. Vzájemné vztahy byly posilovány ještě tím, že členové těchto rodin se stávali vzájemně kmotry svých dětí, čímž byly vzájemné vztahy ještě více upevňovány. V rámci lokální příbuzenské skupiny se také děje výchova dětí. Nejsou tedy vychovávány pouze svou vlastní nukleární rodinou, ale na výchově se podílí všichni členové příbuzenské skupiny.

Širší příbuzenstvo

Jako širší příbuzenstvo jsou označovány všechny osoby, které jsou považovány za příbuzné, ať se jedná o příbuzné z otcovy či matčiny strany. Členové širšího příbuzenstva již nemusejí bydlet přímo v jedné lokalitě, jako tomu bývá u příbuzenské lokální skupiny. Velký důraz je však kladen na to, aby se celé širší příbuzenstvo účastnilo důležitých životních událostí, jako jsou křtiny, svatby či pohřby. Proto je také možné setkat se s tím, že romských pohřbů se účastní zdánlivě velice mnoho lidí.

4.1. Tradiční romská rodina

Základní institucí pro romské společenství tradičně byla a je rodová instituce, která je charakterizována specifickými rodinnými vztahy. Rodina, do níž Rom patří, pro něj představuje nejdůležitější a největší hodnotu. Jak uvádí Davidová (2004), vždy tomu tak bylo, a v určité modifikované podobě, která je důsledkem společenských změn, je tomu tak dodnes.

Romská rodina je specifická v mnoha atributech rodinného a společenského života. Co má s českou rodinou společné je, jak uvádí Davidová, Uherek (2010), že i romská rodina je rodinou monogamní, tedy základem rodiny je pár tvořený jedním mužem a jednou ženou. Dalším shodným znakem rodiny majoritní společnosti a romské rodiny je bilateralita. Původ dítěte se tedy odvozuje jak ze strany otce, tak ze strany matky. Oba rodiče nesou odpovědnost za své dítě a oba dva by se měli podílet na jeho výchově.

Od většinové společnosti se však romská rodina odlišuje tím, jak vnímá strukturu rodiny a také funkce, které by měla rodina plnit. I výchova v rodině bývá odlišná. V mnohé literatuře se setkáváme s názory, že právě romská rodina by pro všechny národy mohla být příkladem zejména svou soudržností, vztahy a pevnými vazbami, které v romských rodinách fungují. Všichni členové rodiny se vzájemně podporují a pomáhají si. Vztahy v romských rodinách jsou velice intenzivní. Zejména starých lidí si všichni vždy velice vážili, starali se o ně, nebyli vyloučeni ze života rodiny (Kaleja, Knejp, 2009; Záhumenská, 2009).

V určitých komunitách Romů se setkáváme s odlišným členěním rodiny. Romové člení rodinu na tzv. „rom čhave“ – výraz pro muže („romňi čhave“² – výraz pro ženu). Právě výraz „romňi čhave“ je ekvivalentem české nukleární rodiny, kterou tvoří rodiče a děti (Kaleja, Knejp, 2009).

²rom – muž (manžel)

romňi - žena (manželka)

čhave – děti

(Hübschmannová, Šebková, Žigová, 2001)

Tradiční romská rodina je typická velice kladným vztahem k dětem. Právě na ně se vždy soustředila největší pozornost. Romské rodiny byly vždy velice početné, avšak postupem času se i tento model trochu zjednodušil. Dodnes jsou však děti hlavní náplní romských rodin. Romští rodiče své děti milují a udělali by pro ně vše (Říčan, 1998).

4.2. Postavení muže a ženy v rodině

V romských rodinách se vždy udržoval patriarchální způsob života. Postavení ženy v rodině bylo ještě donedávna velmi nízké, muž ke své ženě neměl dostatečnou úctu a lásku. V současné době se však vlivem společenských změn a kultury od těchto tradic upustilo a v romských rodinách je postavení muže a ženy poměrně rovnocenné (Davidová, 2004).

Stále se však od ženy v komunitě Romů očekává, že bude dobrou manželkou a matkou. Právě ona je ta, která vede domácnost, měla by zastávat veškeré domácí práce, starat se o děti i svého manžela. Žena v rodině zaujímá důležité místo, právě díky ní vznikají veškeré sociální vazby v nukleární rodině i mimo ní. Často se můžeme setkat s názorem, že pokud v rodině zemře matka, tak se celá rodina rozpadne. Rodina ztrácí svou soudržnost, opadnou časté návštěvy a setkávání příbuzenstva (Kaleja, Knejp, 2009).

V romské komunitě se dříve upevňovalo postavení ženy opakovaným mateřstvím. Stejně tak jako si muž vybíral svou partnerku, tak právě on určoval i počet dětí. Společenská prestiž ženy vždy stoupala s počtem narozených dětí. Pokud měla žena pouze dvě nebo tři děti, tradoval se názor, že to ještě není žádná matka. Neplodná žena měla ve společnosti velmi nízké postavení, ostatní ji buď litovali, nebo byla k posměchu. Jestliže manželství bylo neplodné, mohl muž ženu opustit, protože neplodnost byla dávána za vinu právě jí. Říčan (1998) se zmiňuje i o tom, že muži byli také výrazně zvýhodněni před ženami, co se nevěry týče. Ta jim byla většinou tolerována, avšak naopak to bylo nepřípustné. Pokud by žena podvedla muže, ten by ji mohl opustit nebo dokonce potrestat bitím. V dřívějších romských rodinách se tradovalo, že muž ženu může i uhodit například ze žárlivosti, protože tím jí dává najevo lásku (Kaleja, Knejp, 2009; Lázníčková, 1999).

Lakatošová (1994) píše o tom, že v některých rodinách, pokud byla žena nevěrná, tak ji muž zbil, ostříhal jí vlasy a vzal jí vše – co jí zdobilo. Tím byla zahanbena před ostatními.

Rovnost ovšem nepanovala ani mezi ženami. Značná hierarchie byla patrná například mezi tchyní a snachou. Od ženy v pozici snachy se očekávala naprostá poslušnost a skromnost a to i v situacích, kdy se k ní tchyně nechovala příliš hezky (Budilová, Jakoubek, 2004).

Postavení muže v rodině bylo právě opačné. Lázničková (1999) se zmiňuje o tom, že dříve měl otec rozhodující slovo téměř ve všem, co se v rodině odehrávalo. Odpovídal také za chování své rodiny na veřejnosti a to zejména své ženy a svých dcer, ale pouze do té doby, než se vdaly a odešly za svým mužem. Poté tato povinnost přecházela na něho.

Muž v rodině vystupoval zcela formálně, byl tzv. pasivním rodičem. Samozřejmě měl své děti také rád, ale výchovu přenechával většinou matce, neboť zastával názor, že k tomu je matka určena. V současné době se však setkáváme s názory, že i otec by se měl na výchově dětí podílet (Kaleja, Knejp, 2009).

Dříve stál v čele rodiny vždy „vajda“. Obvykle to býval nejstarší muž v rodině a díky tomu měl také velké pravomoci. Rozhodoval o tom, kam a za jakým cílem celá rodina (skupina) půjde a také se staral o dodržování vnitřních, nepsaných pravidel, podle nichž dříve rodiny žily. „Vajda“ zastupoval několik funkcí, byl soudcem, knězem i rádcem. Oddával nové páry, křtil nově narozené děti a při pochování zemřelého vykonával nad jeho hrobem obřad jménem celé rodiny. Právě tyto „vajdové“ dali základ pro patriarchální vnímání romské rodiny (Davidová, 2004).

4.3. Výběr partnera

Při výběrů životních partnerů měli vždy poslední slovo rodiče budoucích manželů a to především otec. Dříve se sňatky domlouvaly například již v útlém věku dětí a to při nejrůznějších společenských událostech, kde se setkávaly celé

rodiny a nejšířší příbuzenství. Dodržovalo se „nepřísané pravidlo“, že partneři museli být vždy z romské rodiny. Tedy, když si romský hoch či dívka vybrali partnera „bílého“, bylo to považováno za určité porušení vnitřní normy skupiny. V takových případech mnohdy i docházelo k vyloučení jedince a tedy i budoucí rodiny z daného společenství. Od toho se dnes již také upouští. Dnes si mladí lidé vybírají své partnery sami, mnohdy na základě sociálního statusu (Lázničková, 1999).

Z mnoha výzkumů, které byly prováděny, je patrné, že k sňatkům docházelo mezi příbuznými a to zejména mezi bratranci a sestřenicemi. Uvádí se tedy, že v romských rodinách se výběr partnera řídil většinou podle pravidla endogamie³. Pro mnoho lidí nebude tento fakt nijak překvapující, protože v obecném povědomí se traduje, že právě Romové jsou ti, kteří si často berou své příbuzné. Ačkoliv se v mnohé literatuře uvádějí informace opačné, jedná se dle Jakoubka a Budilové (2007) spíše o snahu ostatních autorů o obhajobu Romů.

Ačkoliv si dnes mladí lidé vybírají své partnery sami, Budilová, Jakoubek (2004) podotýkají, že z rozboru genealogie⁴ je patrné, že výběr partnera je limitován tím, do které rodiny se člověk narodí. Narozením do určité rodiny je předurčen okruh lidí, se kterými se jedinec stýká nejčastěji. Rodina ho velmi ovlivňuje v názorech na život, hraje roli při úvahách o místě, kde bude v budoucnu bydlet a tyto okolnosti mají i veliký vliv při výběru partnera či partnerky.

4.3.1. Sexualita u Romů

Sexuální život u Romů začíná v relativně nízkém věku. V romských rodinách bývá často postrádána sexuální výchova ze strany rodičů. Matka se svým synem většinou o sexu ostýchá mluvit, dceru jen okrajově seznámí s menstruací. Otec se svými dětmi o sexu nehovoří vůbec (Kaleja, Knejp, 2009).

Co se týče pohledu na antikoncepci, setkáváme se zde s rozdílnými názory oproti postojům majority. Muži romského původu považovali zejména dříve antikoncepci za zcela ženskou záležitost. Zatímco žena v případě otěhotnění začala

³ Endogamie je příbuzenské uzavírání sňatků a rozmnožování v rámci jedné sociální nebo kulturní skupiny (Hartl, Hartlová, 2000).

⁴ Genealogie je studium rodokmenů (Hartl, Hartlová, 2000).

přemýšlet nad aktuální situací rodiny, nebo nad situací mezi partnery, muži byli hrdí na to, pokud oplodnili svou ženu, posílilo se tím jejich ego, což jistě souviselo i s vnímáním patriarchálního charakteru rodiny (Kaleja, Knejp, 2009).

Kaleja, Knejp (2009) se zmiňují také o vnímání homosexuality, která v komunitě Romů nebyla nikdy akceptována. Od homosexuálně orientovaných mužů a žen se většinou všichni odvraceli, považovali je za „zkažené“. Homosexuální partnerství tak u Romů v podstatě nikdy řádně neexistovalo. Názor na homosexualitu se mezi Romy v současné době pozměňuje, avšak postoje k homosexuálně orientovaným jedincům jsou stále nepřející.

4.3.2. Uzavírání sňatků

Právě v této oblasti více než jinde záleží na zvyklostech jednotlivých kultur a v případě Romů i jednotlivých romských skupin.

Svatba, byla podobně jako narození dítěte či naopak úmrtí někoho z rodiny, považována za velice důležitou životní událost. Lázničková (1999) uvádí, že Romové do poloviny 18. století neuzavírali vůbec úřední sňatek, později k tomu byli různými nařízeními donucováni, ale i tak to většinou porušovali. Dříve se takovému obřadu říkalo „mangavipen“, kde se rodiče společně domlouvali na podmínkách společného života mladých lidí. Probíhalo to tak, že otec ženicha, či jeho kmotr vyprosil dceru od rodičů a sám provedl obřad, který spočíval v tom, že snoubencům svázal překřížená zápěstí červeným šátkem a nalil jim do dlaní symbolicky červené víno, nebo pálenku. Samozřejmě se tyto zvyky časem měnily, ale jejich podstata zůstávala stejná.

Zajímavá je doba věku, kdy partneři tyto sňatky uzavírali. Davidová (2004) se zmiňuje o tom, že Romové dospívali dříve, a proto také sňatky uzavírali v dřívějším věku. Na přelomu 50. a 60. let se dívky vdávaly již ve 13-14 letech, chlapcům v době svatby mohlo být již 15-16 let. Vlivem společenských a kulturních změn se tento věk navýšil.

Po svatbě odcházeli mladý manželský pár většinou do rodiny manžela, což bývalo pro nevěstu mnohdy těžké. Musela se starat o celou tuto rodinu a očekávalo se od ní, že bude poslušná a pokorná ke svému novému manželovi. Její postavení se většinou zlepšilo po narození dítěte (Lázničková, 1999). Především v období těhotenství ženy byl vždy kladen velký důraz na její správný životní styl, pokud to bylo možné, dostávala i lepší stravu. Zvláště období těsně před narozením nového potomka bylo celou rodinou vždy intenzivně vnímáno a všichni napjatě očekávali, kdy se miminko narodí. Narození dítěte do rodiny bylo důležitou událostí a znamenalo velkou radost pro celou rodinu. Manželé se poté většinou osamostatnili a založili si vlastní domácnost (Kaleja, Knejp, 2009; Hübschmannová, 2003).

V posledních letech se však od uzavírání manželství ustupuje a preferuje se spíše soužití bez uzavírání sňatků. Z toho tedy vyplývá, že Romové nepřikládají takovou váhu oficiálnímu sňatku, jako tomu bylo dříve (podobně se s tím v současné době setkáváme i u majoritní společnosti), ale nejdůležitější událostí je pro ně narození potomků.

4.4. Rodičovství

Již bylo zmíněno, že děti hrají v romských rodinách velice důležitou roli. Rodiče své děti natolik milují, že si často nepřiznají, že jejich výchova je poněkud volnější. Děti mají větší volnost, vše prožívají se svými rodiči, kteří před nimi nemají žádná tajemství a to, ani pokud se jedná o jejich intimní život. Zřejmě i právě proto, dospívají dříve (Davidová, 2004).

Rodiče si většinou přáli, aby se jim jako první dítě narodil syn a i při dalších těhotenstvích byl mužský potomek vítanější. Chlapec se mohl dříve a významněji podílet na finančním zabezpečení rodiny a díky fyzickým předpokladům se mohl také o rodinu lépe postarat a chránit ji. Dcera, když vyrostla a vdala se, odcházela od rodiny obvykle za svým mužem, zatímco syn do rodiny naopak nevěstu přivedl (Lázničková, 1999; Šebková, 1996).

Romské děti jsou již od narození neustále obkloповány spoustou lidí. Stále je někdo nosí, někdo si s nimi hraje, mluví na ně, proto také romské děti v porovnání s

děťmi majority dříve chodí a mluví. Malým děťm bývá ponechána velká volnost, učí se především nápodobou. Jejich výchova bývá mnohem volnější oproti výchově v rodínách většínové společnosti. Jedí, když mají hlad, chodí spát, až když se jim chce. Je jim však velmi intenzivně vštěpována úcta a poslušnost ke starším lidem. Česká děťta jsou ve srovnání s romskými mnohem více zvyklé hrát si samy. Vždyť tak často slýcháme: Jdi do svého pokoje a tam si hraj. Ale kolik romských děťta má svůj pokoj? Takových děťta bude opravdu jen málo (Demeter, 2002; Sekyt, 2004).

Celkový způsob života v romských rodínách znamená, že děťta jsou vedeny už od útlého dětství k samostatnosti. Vychovávání nejsou pouze ze strany svých rodičů, ale na výchově se podílejí i příbuzní, kteří s rodinou bydlí, nebo se s ní často stýkají (Lázničková, 1999). Ve své rodině děťta získávají poznatky pro život, osvojují si pravidla společenského chování i specifické etické normy (Davidová, 2004).

Důsledkem této rodinné výchovy dochází k odlišnému průběhu puberty u romské mládeže. Z biologického hlediska dochází ke stejnému zrání jako u všech ostatních, oproti tomu v oblasti sociální přebírají romská děťta mnohdy povinnosti dospělých (Sekyt, 2004). Zejména dříve začaly dívky velmi brzy pomáhat matkám v domácnosti, pomáhaly i s vařením a péčí o menší děťta. Úkolem matky bylo mimo jiné naučit dívky pokoře a oddanosti vůči mužům. Důležitou roli v rodině měl nejstarší syn, který zastupoval, v případě potřeby, otce. Převážně dohlížel a staral se o své sestry, do doby než jeho místo zaujal jejich muž (Lázničková, 1999).

5. Romská rodina a současné trendy

Davidová (2004) mluví o pozměňujícím se životním způsobu Romů, kteří si v novém, většínou městském prostředí, začínají vytvářet dříve neobvyklé vztahy, jejich tradiční způsob života je ovlivňován mnoha změnami.

Uspořádání romské rodiny se v současné době vlivem společnosti i kultury výrazně přeměňuje. Nadále se zde setkáváme s tendencí romských rodin bydlet ve své blízkosti. Mezi Romy je také poměrně vysoká nezaměstnanost, a tudíž se

rodiny také často navštěvují, tráví spolu volný čas. V České republice však bylo pořádáno několik výzkumů, které se dané problematice věnovaly, a byl zaznamenán trend zmenšování velikosti domácností. Přestože má rodina pro romskou společnost velkou váhu a jak bylo již zmíněno, právě plození dětí je hlavní úlohou rodiny, tak v současné době je zaznamenán pokles počtu dětí v jednotlivých rodinách. Naopak se zvyšuje věk ženy při početí prvního dítěte, což by mohlo vést k vytvoření stabilnějšího partnerského vztahu a lépe fungující rodiny (Davidová, Uherek, 2010).

Již bylo zmiňováno, že dříve byly kladeny určité nároky na romské děti, dívky musely pomáhat v domácnosti, starší děti se podílely na výchově mladších sourozenců. V současné době nejsou na děti ze strany rodičů kladeny téměř žádné požadavky. Souvisí to jistě s přístupem současné romské rodiny, pro kterou je nejdůležitější volnost a láska k dětem, která mnohdy maže i určité povinnosti, které by děti měly mít. (Davidová, Uherek 2010). Děti ve své rodině získávaly především poznatky pro život, osvojovaly si pravidla společenského chování a formulovaly si svým způsobem i své romství. V případě romských rodin žijících na území České republiky se však tento systém postupně rozpadá a to především vlivem společnosti, ve které žijí (Davidová, Uherek, 2010).

Na základě výzkumu, který předkládá Davidová, Uherek (2010), je zřejmé, že se pozvolna pozměňuje i postavení starších lidí v romských rodinách. Stále se v rodinách objevuje velká úcta ke starším lidem, zároveň, ale několik respondentů ze zmiňovaného výzkumu uvádí, že by svého otce či matku umístili do domova pro seniory a to tehdy, pokud by nebyli schopni se o ně postarat.

Dle Kaleji, Knejpa (2009) zůstává otázkou, proč se právě v současné době mění charakter romské rodiny, proč se z rodin vytrácí síla a soudržnost. Mnoho romologů a romistů diskutuje o možných příčinách. Zdá se, jako by Romové nebyli dosti připraveni reagovat na jevy, které se ve společnosti utváří.

5.1. Změny v postavení muže a ženy v rodině

Samozřejmě je důležité podotknout, že rozdíly jsou patrné zejména mezi romskými rodinami, které žijí dodnes v prostředí romských osad a rodinami, které žijí v městském prostředí. Již bylo uvedeno, že romské rodiny byly typicky patriarchální, žena mývala v romské rodině podřadné postavení a jejím úkolem bylo vychovávat děti, starat se o domácnost a milovat a ctít svého muže. V současné době postavení muže a ženy v romských rodinách směřuje k rovnocennosti. Ačkoliv hlavní role ženy stále spočívá ve výchově dětí a starosti o domácnost, přesto jsou zde patrné změny, které jsou z pohledu žen jistě vítány (Davidová, Uherek, 2010).

Dominantní postavení muže v romské rodině je vyváženo především výraznou pozicí matky. Právě důležitost matky oslabuje vliv mužské nadřazenosti a zajišťuje tak pozvolné směřování k rovnocennosti (Budilová, Jakoubek, 2004).

Scheinostová (2006) mluví o rozvolnění tradičních rodinných vazeb a dále uvádí, že ženy prakticky začínají v rodině zastávat dominantní postavení, přesto, že tato skutečnost byla dříve v romské kultuře zcela vyloučena. Ženy se stávají aktivními a samostatnými a právě tato zodpovědnost za rodinu jim zajišťuje jejich důležitost.

5.2. Romská rodina z pohledu majority

Z pohledu majoritní společnosti plní romská rodina svou funkci ne zcela vhodným způsobem. Rodičovskou pozornost orientují rodiče vždy na nejmladšího potomka a o ostatní děti se starají odlišně. V porovnání s majoritní společností má romská rodina zcela jiné potřeby, zájmy a jiný způsob výchovy dětí (Kaleja, Knejp, 2009).

Kaleja, Knejp (2009) uvádějí výsledky realizovaného výzkumu mezi ostravskými učiteli romských žáků (pohled majority). Na základě tohoto výzkumu se dá říci, že majoritní společnost poukazuje zejména na často nevyhovující obydlí a s tím spojenou nedůslednou hygienu, alkoholismus a mnohdy agresivní projevy

chování u Romů. Dále bylo zmiňováno brzké těhotenství a zakládání rodiny a také malý zájem o vzdělání a tím spojenou špatnou motivaci ze strany rodičů k dítěti.

Přesto se o romské rodině traduje, že by v mnohém mohla být pro jiné národy příkladem. A to zejména svou soudržností, pevnými vztahy a vazbami, které jednotliví členové v sobě uchovávají (Kaleja, Knejp, 2009).

VÝZKUMNÁ ČÁST

6. Cíl výzkumu

Cílem výzkumné studie je zachytit a popsat, jaké postoje zaujímají romští adolescenti k zakládání manželství a rodiny, tedy jakou životní hodnotu pro ně rodina představuje.

Výzkum bude zaměřen především na zjištění, jak romští adolescenti vnímají důležitost rodiny, jak vnímají samotný vstup do manželství, zda považují svatbu za nedílnou součást manželského rituálu. Dalším cílem je zjistit, zda mají určitou představu o svém budoucím rodinném životě a nakolik to koresponduje s romskými tradicemi. A v neposlední řadě kolik dětí by rádi vychovali a jaké aspekty rodinného života považují za nejdůležitější.

7. Výzkumné otázky

Pro potřeby výzkumného šetření byly stanoveny výzkumné otázky. Při formulování otázek se vycházelo z výzkumných cílů. Některé výzkumné otázky vznikaly ještě v průběhu výzkumu. Hendl (2005) poukazuje na to, že otázky je možné doplňovat v průběhu výzkumného šetření, během něhož vznikají také nová rozhodnutí, jak zvolený výzkumný plán modifikovat.

Hlavní výzkumná otázka:

Jakou životní hodnotu pro romské adolescenty představuje manželství a rodina?

Dílčí výzkumné otázky:

Přetrvává u Romů stále tradiční pojetí rodiny⁵?

Jakou důležitost přikládají svatbě?

Do jaké míry jsou romští adolescenti ovlivněni jejich původní rodinou při formování představ o své rodině budoucí?

Jak si romští adolescenti představují budoucí rodinný život?

⁵ Viz kap. 4.1. Tradiční romská rodina

8. Popis zvoleného metodologického rámce a metod

8.1. Typ výzkumu

K dosažení výzkumného cíle bakalářské práce byla použita metoda kvalitativního výzkumu. Švaříček, Šedřová (2007) uvádějí, že kvalitativní výzkum pomocí mnoha metod a postupů zjišťuje, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.

Tato výzkumná metoda má přirozeně své přednosti i své nevýhody. Švaříček, Šedřová (2007) za přínosné považují, že můžeme definovaný jev prozkoumat do hloubky a získat tak velké množství informací. Na druhou stranu u tohoto typu výzkumu nemůžeme získané informace zobecňovat a jsou platné jen pro vybraný výzkumný soubor. Hendl (2005) zmiňuje také vysokou časovou náročnost a možné zkreslení výsledků výzkumníkem.

Dle Pattona (2002) se kvalitativní výzkum zaměřuje na relativně malý výzkumný vzorek. Právě velikost výzkumného vzorku bývá v závislosti na tom, co chceme zjistit a co jsme schopni v daném čase zpracovat. V kvalitativním výzkumu proto nebývá přesně určena velikost výzkumného souboru.

8.2. Výzkumná metoda

Vzhledem k povaze práce bylo pro získání potřebných dat využito jedné z nejčastěji používaných metod sběru dat v kvalitativním výzkumu a to hloubkového rozhovoru. Švaříček, Šedřová (2007, s. 159) definují rozhovor jako *„nестandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.“* Právě pomocí otevřených otázek můžeme získat detailní informace o zkoumaném jevu, aniž bychom omezovali odpovědi jedinců pomocí výběru položek v dotazníku.

Pro tuto práci byl vybrán polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připravených otázek. Tato metoda byla zvolena, aby bylo možné navázat osobní kontakt s respondenty. Polostrukturovaný rozhovor dává také respondentovi prostor pro jeho vlastní vyjádření a snáze lze pochopit jeho názory a myšlenky.

Na rozhovory jsem se snažila nejprve řádně připravit. Prostudovala jsem si odbornou literaturu, díky které jsem získala vhled do dané problematiky a snáze jsem poté konstruovala jednotlivé otázky. Mnou vytvořený seznam otázek jsem konzultovala se sociální pracovnící, která s romskými dětmi a adolescenty dlouho dobu pracuje a má díky tomu více zkušeností a byla ochotna mi poradit, zda budou vybraní respondenti schopni porozumět daným otázkám a adekvátně na ně odpovědět. Pro vyzkoušení formulací otázek a případné úpravy v připraveném seznamu otázek jsem realizovala jeden pilotní rozhovor. Vyzkoušela jsem si tak schopnost vést rozhovor a následně jsem několik otázek ještě přeformulovala. Konečný seznam otázek jsem rozdělila do čtyř okruhů. Připravené okruhy se všemi otázkami jsou uvedeny v příloze č. 1. Během šetření jsem připravený seznam doplňovala o další otázky, které vyplynuly z předchozích rozhovorů, tak abych získala co největší množství potřebných informací a mohla tak lépe do dané problematiky proniknout.

Jednotlivé rozhovory trvaly přibližně od 30 až do 90 minut. Pro přesnost byly všechny rozhovory nahrávány na diktafon, díky čemuž byla možnost věnovat se více rozhovoru a všimnout si i neverbálních projevů respondentů.

8.3. Zpracování dat

Získané údaje byly pro zpracování a analýzu údajů upraveny procesem transkripce. Transkripceí Hendl (2005) označuje proces převodu mluveného projevu do písemné podoby. Doslovná transkripce je časově velmi náročná, avšak pro správné vyhodnocení velice důležitá.⁶ Jména zúčastněných jedinců byla nahrazena fiktivními jmény z důvodu zachování anonymity respondentů.

Za výzkumný design byla pro účely výzkumného šetření zvolena metoda zakotvené teorie. Ta bývá označována za nejpropracovanější kvalitativní metodu. Zakotvená teorie se prostřednictvím systematického shromažďování údajů o zkoumaném jevu snaží navrhnout teorii, která se týká jistým způsobem, vymezené populace, prostředí atd. Pro analyzování a interpretace získaných dat se využívá

⁶ V přepisování rozhovorů jsou otázky psány běžným písmem, výpovědi účastníků jsou psány kurzívou vždy na novém řádku.

kódování, které je tzv. ústředním procesem zakotvené teorie, kdy jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novými způsoby. Proces kódování je rozdělen do tří fází. V první fázi se jedná o otevřené kódování, kdy lokalizujeme témata v textu a přiřazujeme jim jednotlivé kódy, které jsou následně seskupovány do kategorií. V druhé fázi axiálního kódování se snažíme nacházet další kategorie, které spolu souvisejí a také vazby mezi kategoriemi a subkategoriemi. Následovat by mělo kódování selektivní, kdy se snažíme vyhledat centrální témata a kategorie, která budou tvořit základ pro vznikající teorii (Hendl, 2005; Miovský, 2006).

8.4. Etické zásady

Během výzkumu bylo dbáno na etické zásady. Před zahájením rozhovoru byli účastníci výzkumu vždy pečlivě seznámeni o účelu sběru dat, bylo jim vysvětleno, že získané informace budou použity pouze pro potřeby bakalářské práce. Každý jedinec byl informován o ochraně jeho soukromí díky anonymitě, která bude v této práci dodržena. Získané rozhovory byly po přepisu vymazány.

Na úplném začátku rozhovoru jsem ihned po seznámení s účelem získávání dat poprosila respondenty o souhlas s účastí na výzkumu a potvrzením, že jsou dostatečně informováni o průběhu a okolnostech výzkumu. Zároveň mi respondenti potvrdili, že jejich účast je dobrovolná a na nikoho nebyl vyvíjen žádný nátlak. Na závěr jsem jim potvrdila, že nebude žádným způsobem ohroženo jejich tělesné ani psychické zdraví.

Má role výzkumníka by dle Švaříčka, Šed'ové (2007) odpovídala roli zasvěceného, jelikož se s respondenty setkávám i mimo rámec výzkumu. Dá se říci, že právě role zasvěceného skýtá výhody v tom, že znám alespoň částečně kulturu daného prostředí a podobně vybraní respondenti znají minimálně od vidění mě a mohli by tak ke mně mít větší důvěru.

9. Výzkumný vzorek

Při výběru výzkumného vzorku jsem se držela zadání mé bakalářské práce a musela jsem tedy dbát, aby vybraní respondenti spadali do věkové kategorie mnou potřebné. Názory odborníků na vymezení adolescence se různí. Po pečlivém uvážení jsem se rozhodla pro účely této práce držet se vymezení dle Vágnerové (2005) a nadále operovat s pojmem adolescence vymezeným přibližně od 10 do 20 let věku a v této věkové kategorii také vyhledat výzkumný vzorek. Tímto širším vymezením jsem si zároveň zajistila sehnání dostatečně velkého vzorku osob. Pro lepší orientaci a získání rozmanitějších informací jsem se držela i rozdělení adolescence na ranou adolescenci, která je vymezena přibližně od 10 do 15 let a pozdní adolescenci spadající do období od 15 do 20 let a mou snahou bylo vyhledat respondenty z obou těchto období.

Vzhledem k rychlejšímu dospívání romských adolescentů jsem předpokládala, že právě toto věkové vymezení je pro romské jedince obdobím, kdy získávají své první zkušenosti s partnerskými vztahy, utvářejí si názory na partnerský život. S ohledem na dostupné informace o životě a způsobu romského života jsem také počítala s možností, že narazím na adolescenty, kteří již budou očekávat či dokonce již vychovávat svého vlastního potomka a raději jsem si i pro tento případ řádně rozmyslela, jakým směrem bych rozhovor vedla.

Důležitým faktorem při výběru respondentů byl také fakt, že se mnou vybraní jedinci ztotožňují s tím, že jsou Romové a sami sebe také tak považují. Z pohledu majoritní společnosti by všichni občané s tmavou barvou pleti, byli jasnými zástupci romské populace. Avšak nemusí tomu tak být vždy. Můžeme se setkat s tím, že mnohdy takoví jedinci sami sebe označují za Čechy, proto mou prvotní otázkou bylo, zda souhlasí s mou domněnkou a mohu o nich mluvit jako o Romech.

Vzhledem k možnostem byli do výzkumného vzorku zařazeni pouze jedinci vyrůstající v městském prostředí.

9.1. Strategie výběru výzkumného souboru

Pro výběr výzkumného souboru byla použita metoda záměrného výběru, kterou Miovský (2006) označuje jako jednu z nejrozšířenějších metod výběru, s jakou se při používání kvalitativního přístupu setkáváme. Konkrétně byl použit záměrný výběr přes instituce, který využívá určitého typu služeb nebo institucí, určených pro cílovou skupinu, která je pro daný výzkumný soubor podstatná. Vedle svých předností, jako menší časová náročnost pro výzkumníka, má tato metoda i svá negativa. Lidé, kteří se pohybují okolo dané instituce, vytvářejí pouze určitou část spektra osob z dané cílové skupiny. Jelikož se ale klientem níže zmíněné instituce může stát kdokoli a nejsou zde vyhraněná kritéria pro přijímání nových klientů, je tedy tento typ záměrného výběru s ohledem na povahu práce vhodný (Miovský, 2006).

Vzorek byl vybírán prostřednictvím záměrného výběru přes instituce. Konkrétně se jednalo o Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže ve větším městě (dále jen „Středisko“). Právě Středisko je pro mou práci zcela klíčovým, několik let zde působím jako dobrovolník a v současné době zde pracuji na pozici recepční. Právě dlouholeté působení ve Středisku mi umožnilo získat zde mnoho zkušeností a nových poznatků, ze kterých mohu nyní čerpat.

Středisko je organizace, která pomocí preventivního výchovného systému Dona Bosca⁷, volnočasových aktivit a sociální práce přispívá k rozvoji dětí a mládeže. V rámci činností Střediska fungují Otevřené kluby, které svou činnost dále rozdělují na pedagogické programy a programy v rámci sociální služby. Cílovou skupinu Otevřených klubů tvoří zejména děti a mládež ve věku od 3 do 26 let, ohrožené společensky nežádoucími jevy (Činnost střediska, 2013).

⁷ Jan Bosco byl italský kněz, který je považován za zakladatele salesiánů. Pro práci s mládeží využíval tzv. preventivní systém založený na rozumu, náboženství a laskavosti (Salesiáni Dona Bosca, 2014).

9.2. Popis výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří osm adolescentů, ve věkovém rozmezí od 13 do 19 let. Jedná se o čtyři dívky a čtyři chlapce, kteří potvrdili, že sami sebe označují za Romy. Z důvodu zachování anonymity všech respondentů jsou jejich pravá jména nahrazena jmény fiktivními.

Tabulka č. 1: Popis výzkumného souboru

Jméno	Věk	
Roman	13	Raná adolescence
Denisa	13	
Alena	14	
Patrik	15	
Lukáš	18	Pozdní adolescence
Monika	18	
Adam	19	
Edita	19	

Respondenti:

Roman

Romanovi je 13 let a v současné době navštěvuje sedmou třídu ZŠ. Pochází z úplné rodiny, má tři sourozence.

Denisa

Denise je 13 let a navštěvuje sedmou třídu ZŠ. Pochází také z úplné rodiny, má dva bratry. Celá rodina bydlí společně v jednom bytě.

Alena

Aleně je 14 let, nyní dochází také do ZŠ. Má dva sourozence, všichni i s rodiči bydlí v panelákovém bytě.

Patrik

Patrikovi je 15 let, navštěvuje posledním rokem ZŠ. Pochází také z úplné rodiny, má dva bratry.

Lukáš

Lukášovi je 18 let, do školy již nechodí, má dokončenou ZŠ a v současné době je zapsán na Úřadu práce a pokouší se najít si práci. Má dva bratry, s nimiž i s rodiči stále bydlí, ale rád by se už osamostatnil a bydlel sám.

Monika

Monice je nyní 18 let. Do školy již nechodí, měla brigádu, kde balila hračky. V současné době tam již nechodí, protože je v šestém měsíci těhotenství. Monika pochází z úplné rodiny a má dvě sestry. Stále bydlí s rodiči, ale s přítelem si shání podnájem.

Adam

Adamovi je 19 let, školu již nenavštěvuje, má vychozenou pouze ZŠ a nyní je veden pod Úřadem práce a v současné době žádnou práci nemůže sehnat. Adam má devět sourozenců, ale společně bydlí s pěti sourozenci.

Edita

Editě je 19 let. Má ukončenou ZŠ, poté pracovala v nemocnici jako uklízečka. Nyní už do práce nedochází, protože je ve čtvrtém měsíci těhotenství. Má čtyři sourozence, se kterými ale nebydlí. Bydlí společně se svou babičkou, s rodiči se ale vídá.

10. Výsledky analýzy dat

Na základě otevřeného kódování přeepsaného textu a následným seskupováním a porovnáváním jednotlivých kódů vzešly kategorie.

Tabulka č. 2 ukazuje schéma základních kategorií a subkategorií, které budou nadále popisovány v následujících kapitolách.

Tabulka č. 2: Seznam kategorií a subkategorií

Kategorie	Subkategorie
Původní rodina	Počet sourozenců
	Věk rodičů při narození
	Výhrady k rodičům
	Čas trávený společně s rodinou
Představy o budoucím rodinném životě	Počet plánovaných dětí
	Povinnosti rodičů
	Požadavky na partnera/partnerku
	Čas trávený společně s budoucí rodinou
Vstup do manželství	Svatba
	Věk při vstupu do manželství
	Představa o svatbě
Tradice	Názor na nevěru
	Názor na rozvod
	Důležitost rodiny

10.1. Původní rodina

Počet sourozenců a tedy velikost původní rodiny respondentů představovaly jedno z klíčových kritérií. Počty sourozenců se u respondentů nijak výrazně neodlišovaly. Ve většině případů měli respondenti dva nebo tři sourozence, což nepředstavuje nijak zvláště početnou rodinu.

Pouze jeden respondent uvedl, že má sourozenců devět. Adam: „*Mám jich hodně... No devět, ale doma je nás jen pět.*“ Důvodem bylo, že několik jeho sourozenců bylo starších, osamostatnili se a měli již své vlastní rodiny.

Na základě uvedeného věku všech respondentů a věku jejich rodičů, je možné vypočítat **věk rodičů při narození**, který je u jednotlivých respondentů

mírně odlišný. U pěti respondentů bylo rodičům, když se jim narodilo miminko, přibližně dvacet let. Jeden respondent má rodiče starší, jeho otcí bylo v době narození dítěte 29 a matce 26 let. Naopak jedna respondentka uvedla, že její matka jí očekávala v pouhých 16 letech a jejímu otcí v té době bylo 18 let. V případě této respondentky lze poukázat na velice nízký věk její matky, avšak ona sama ve svých současných třinácti letech o rodině zatím vůbec neuvažuje a představuje si, že by ráda založila rodinu přibližně ve dvaceti letech. Poslední respondentka věk rodičů neuvvedla, vyzdvihla však, že žije jen s babičkou, které je v současné době 63 let, avšak se svými rodiči se také občas vídá.

Většina respondentů, podle svých slov, vychází se svými rodiči dobře a nejsou mezi nimi žádné větší problémy či konflikty. Obtížně však vnímali otázku, zda jsou pro ně jejich rodiče vzorem a neuměli na ní adekvátně odpovědět, nevěděli, co u svých rodičů považují za přednosti. Několik z nich však mělo určité **výhrady k rodičům**. U dvou respondentů byl problémem alkohol ze strany otce, který nepovažovali za správný. Další dva respondenti zmiňovali křik rodičů v případě vzájemného nedorozumění. Denisa: „*Když řvou, když třeba něco udělám nebo tak.*“ Kromě zmiňovaného, považovali respondenti vztah s rodiči jako běžný a klidný a svou roli zde nehrál ani vzájemný věkový rozdíl. Tedy respondenti se staršími rodiči uváděli podobný vztah jako respondenti s rodiči mladšími.

Všichni respondenti uvedli, že se svou rodinou tráví mnoho času. Především se jedná o **čas trávený společně s rodinou** v prostředí domova či u příbuzných. Denisa: „*No, jako dost času, ale výlety to ne. Třeba akorát za příbuznými.*“ Společné výlety či jiné aktivity nejsou v romských rodinách přílišným zvykem. Ani žádné rodinné rituály či zvyky respondenti neuváděli. Jedna respondentka vyzdvihla společně strávený čas v Anglii, který jí také do značné míry ovlivnil v představách o budoucím životě. Monika: „*Byli jsme v Anglii. Máme tam příbuzný a bydleli jsme tam půl roku, ale pak jsme se vrátili, ale je to tam lepší. Prostě lepší, víc práce, prostě lepší život. A není tam tolik těch...rasistů.*“

S podobným názorem bylo možné se setkat ještě jednou. Patrik na otázku, kde by chtěl bydlet se svou rodinou v budoucnu, odpověděl: „*V Anglii nebo Americe.*“

Nevím, myslím, že je to tam lepší. Jeden...známej tam byl jako se svojí rodinou a prej to tam bylo mnohem lepší, lepší práce a tak.

10.2. Představy o budoucím rodinném životě

Představy o **počtu plánovaných dětí** se u jednotlivých respondentů také nijak zvláště neliší a čísla nejsou ani nijak neobvyklá. Většina uvažuje o dvou až třech dětech, jedna respondentka by si přála pouze jedno dítě. Jedná se o respondentku, která je v současné době již těhotná a touto skutečností mohou být její představy určitým způsobem zkresleny. Naopak respondentka, která vyrůstá pouze s babičkou, by si přála velkou rodinu a uvažuje až o pěti dětech. I ona v současné době očekává svého prvního potomka, její těhotenství však plánované nebylo. Edita: *„Ne, to vůbec, já chtěla pracovat, vydělat si. Fakt jsem chtěla počkat. Chtěla jsem si to nechat vzít, ale když si pak představíš, jak to bude vypadat a tak, tak už to nejde. Já nechtěla jíst prášky, nevím, prostě nechci. Slyšela jsem, že se po nich tloustne, prostě nechci. Ale fakt jsem teď nechtěla dítě. Kdyby to šlo vrátit, tak to vrátím.“*

V názorech na nejdůležitější **povinnosti rodičů** se respondenti shodují. Za nejvýznamnější považují především starost o děti, kterou všichni zdůrazňovali a zmiňovali jako prvotní a také výchovu, která je taktéž povinností rodičů. Jeden respondent dále zmiňoval, že každý rodič musí své děti chránit a zejména starostí otce je finanční zabezpečení rodiny, ačkoliv žádný z respondentů by nedal přednost práci před **časem stráveným s rodinou**, který je po ně nejdůležitější. Patrik: *„Jo, tak starat, určitě vychovat taky ty děti a taky musí táta nosit domů peníze, to je jasný, bez nich to nejde.“*

Přirozeně má každý představu o svém partnerovi či partnerce. Mezi **požadavky na svého budoucího partnera či partnerku** se na prvním místě vždy objevovalo, že jejich partner/partnerka musí pro ně být fyzicky přitažlivý, tedy hezký a také hodný. Byly uvedeny i názory, že budoucí partner/partnerka musí do rodiny přispívat po finanční stránce.

Odpověď Adama na otázku, jak by měla jeho partnerka vypadat, byla následující: „*Tak pěkná určitě. Neměla by být drzá, musí být slušná a chovat se jako manželka.*“ V tomto názoru se shoduje i s dalšími respondenty, kteří uvádějí, že jejich partner/partnerka se musí chovat hezky k nim samotným, jejich dětem, tedy k celé rodině.

10.3. Vstup do manželství

Názory na vstup do manželství a s tím spojené rituály se u respondentů liší. Tři respondenti **svatbu** nepovažují za důležitou součást manželství a umějí si představit život po boku svého partnera i bez svatby. Zbylí respondenti uvedli, že svatbu chtějí, avšak konkrétní představy o své svatbě zatím nemají. U těchto respondentů, kteří touží po svatbě, se plánovaný **věk při vstupu do manželství** pohybuje mezi dvacátým a pětadvacátým rokem života.

Samotnou **představu o svatbě** většinou ještě nemají a je tedy zřejmé, že jsou to pouze jejich plány do budoucna, o kterých sice přemýšlejí, ale neplánují to v dohledné době. Pouze jedna respondentka, která, jak již bylo zmiňováno, je v současné době těhotná, má konkrétnější představy o své svatbě, kterou by si zřejmě představovala i v blízké době, ale jejímu příteli ještě není 18 let, proto musí oba dva s tímto životním krokem ještě počkat. Edita: „*Asi v kostele...ne, vlastně ten... obřad bych chtěla na radnici. Do kostela ani nemůžu, když jsem těhotná. To je jako na hřbitov, děda umřel a já tam nemůžu. My to takhle prostě máme.*“

10.4. Tradice

Názor na nevěru nemají respondenti většinou ještě zcela ukotvený a nevěděli tedy, jak tuto problematiku přesně uchopit. Na druhou stranu u již starších adolescentů je možné se setkat s určitými názory, kde jsou patrné rozdíly v názorech dívek a chlapců. Tento jev dokládají následující výpovědi.

Lukáš: „*No, to je špatný, ale tak stane se to.*“

Adam: „*...nevím, tak každé někdy udělá chybu.*“

Edita: „*No, u nás je to tak, že chlap může být nevěrnej, ale ženská ne, to by pak byla špatná.*“

Nejasné **názory** se objevují také **na rozvody**. Respondenti ještě nepřemýšlejí o rozvodech, o tom, jaké mohou dva lidi vést důvody k tomu, aby se rozvedli, jaké dopady to má pro celou rodinu, ani zda by to v určitých situacích nebylo pro rodinu lepší. Touto problematikou se respondenti zatím nezabývají, avšak všichni z nich se s rozvodem již setkali, ať už se jedná o lidi z jejich blízkého okolí, nebo se o rozvodu nějakého páru dozvěděli zprostředkovaně přes přátele a známé.

U jedné respondentky je patrné, že o této problematice již přemýšlí. V odpovědi na otázku, zda může být rozvod v určité situaci pro rodinu lepší, uvedla Edita: *„Jo, asi když je to v té rodině hodně špatný, když třeba ten chlap tu ženskou mlátí. Tak to už je dost špatný.“*

Zásadní otázkou byla **důležitost rodiny**, co pro respondenty rodina představuje a co je jako první při zmínce o rodině napadne. Čtyři z nich bez váhání za nejdůležitější zmínili děti, které rodinu tvoří. Vedle toho se dále objevovaly názory, že rodina je pro každého člověka to nejdůležitější, je to radost, když celá rodina může být pohromadě a trávit společný čas.

11. Výsledky výzkumu

V předchozí kapitole je nastíněn výčet kategorií a objasnění příčin a vztahů mezi nimi. Z tohoto důvodu se následující kapitola věnuje shrnutí výsledků vyplývajících z kvalitativního výzkumu.

VO1: Přetrvává u Romů stále tradiční pojetí rodiny?

Představy romských adolescentů o manželství a rodině jsou ovlivňovány zejména příslušejícími specifiky romské rodiny. V romských rodinách stále přetrvává určité tradiční pojetí rodiny. Členové romské rodiny spolu tráví většinu volného času, mnohdy i se svými příbuznými a známými, kteří bydlí většinou ve stejné lokalitě, nebo někde v blízkosti.

Také názory na nevěru mezi partnery bývají v souladu s pojetím, které bývá uváděno v literatuře. Muži, považují nevěru za skutečnost, ke které může a nemusí dojít. Nevěra ženy však není přípustná. Objevují se i názory, že muž může ženu uhodit, pokud k tomu má pádný důvod, avšak naopak by podobný čin tolerován nebyl.

Rodičovství pro Romy představuje jeden z nejdůležitějších úkolů do budoucna. Děti pro ně představují velice důležitou hodnotu v životě. Všichni účastníci plánují mít vlastní děti, zpravidla přemýšlejí o dvou až třech dětech. Je zde tedy patrná tendence ke stírání rozdílů mezi romskými a majoritními rodinami a to vzhledem k počtu potomků. Uváděná čísla nejsou neobvyklá a v porovnání s majoritní společností běžná. Je tedy možné říci, že dochází k postupnému zmenšování romských rodin, oproti dřívější době, kdy byly romské rodiny znatelně početnější.

VO2: Jakou důležitost přikládají svatbě?

Otázka svatby je zatím u romských adolescentů nejasná. V odpovědích, zda je svatba nedílnou součástí manželského rituálu, se objevovaly mírné neshody jednotlivých respondentů. Pro tři účastníky nepředstavuje svatba natolik důležitou hodnotu a dokáží si představit život s partnerem i bez svatby. Zbylí respondenti uvedli, že by si svatbu přáli, avšak nemají o ní zatím jasné představy. Celkově lze tedy říci, že sňatek není pro romské adolescenty zcela zásadním, důležitější hodnotu soužití dvou lidí udávají v romských rodinách děti nikoli uzavření sňatku.

VO3: Do jaké míry jsou romští adolescenti ovlivněni jejich původní rodinou při formování představ o své rodině budoucí?

Představy romských dospívajících jsou ovlivňovány především rodinným zázemím a formující se hodnotovou orientací, která je do značné míry ovlivněna tradičním pojetím romské rodiny. Adolescenti si ze svých původních rodin odnášejí především názory na život, pohled na to, jak by měla rodina fungovat a také jaké povinnosti mají rodiče vůči svým dětem.

Pro respondenty bylo obtížné jmenovat vlastnosti, které u svých rodičů oceňují. Je možné, že neuměli dané vlastnosti správně pojmenovat, nebo si neuvědomují přednosti svých rodičů. Oproti tomu bylo uvedeno několik negativních vlastností, které se jim na rodičích nelíbí a sami se jim zřejmě budou snažit vyvarovat. Jedná se o alkohol, který byl jmenován jako problém u jednoho otce a také zvýšený tón hlasu u rodičů v případě nějaké neshody mezi dětmi a rodiči.

Ze svých rodin si respondenti odnášejí poměrně jasné představy o povinnostech rodičů. Za nejvýznamnější považují především starost o děti a výchovu, která je taktéž povinností rodičů. Jako další bylo zmiňováno i finanční zabezpečení rodiny, které by měl mít na starosti především otec, avšak nikdo z dotazovaných respondentů by nedal přednost práci před časem stráveným společně s rodinou. V neposlední řadě by měli rodiče také své děti ochraňovat.

VO4: Jak si romští adolescenti představují budoucí rodinný život?

Na základě výzkumu je možné říci, že v dospívajícím věku Romové již opravdu přemýšlejí o svém budoucím životě a utvářejí si postupně představy o své budoucí rodině. Je také patrné, že respondenti, kteří spadají do období pozdní adolescence, mají jasnější představy oproti mladším jedincům a umějí již danou problematiku lépe uchopit a také o ní snáze hovořit.

Většina romských dospívajících si život se svou budoucí rodinou představuje podobným způsobem, jako funguje rodina, ze které pocházejí. Zpravidla by si přáli bydlet i ve stejné lokalitě a podobném bytě, jako žijí nyní. Pouze dva respondenti uvedli, že jejich přáním by bylo odstěhovat se do zahraničí a to na základě vlastních pozitivních zkušeností, nebo informací, které získali od svých známých.

Jak bylo již zmíněno, nejdůležitější hodnotu pro ně představují děti, které si většina respondentů plánuje ve věku 20 až 25 let. I toto číslo, stejně jako počet plánovaných dětí, který se pohybuje přibližně okolo dvou nebo tří dětí dokazuje, že početnost romských rodin se zmenšuje a je zde patrná inklinace k normám majoritní

společnosti. Postupně se také zvyšuje věk, kdy mladí lidé očekávají své první potomky. Jestliže dívky očekávají svého prvního potomka již v mladém věku, není to proto, že by si brzké těhotenství přáli. Z jejich výpovědí lze usuzovat na nedostatečnou informovanost a nevědomost v oblasti sexuální výchovy a zejména v problematice antikoncepce. Také si zřejmě neuvědomují možná rizika a starosti, které s předčasným těhotenstvím a především následnou péčí o dítě souvisí.

Hlavní výzkumná otázka: Jakou životní hodnotu pro romské adolescenty představuje manželství a rodina?

Na základě výše uvedených shrnutí jednotlivých dílčích výzkumných otázek, je možné konstatovat, že manželství a především rodičovství představuje pro romské adolescenty výrazně pozitivní hodnotu. Již v období dospívání si jedinci utvářejí představy o svém budoucím životě, přemýšlejí o něm a jsou schopni adekvátně odpovídat na otázky týkající se jejich budoucnosti. Nejdůležitější hodnotou pro ně zůstává spokojená úplná rodina a především výchova dětí.

12. Diskuse

Učinná zjištění získaná z rozhovorů korespondují s uváděnými poznatky z odborné literatury. Manželství a především rodičovství představuje pro dospívající Romy pozitivní hodnotu. Davidová, Uherek (2010) zmiňují, že ačkoliv v romských společenstvích probíhají výrazné změny, lze konstatovat, že rodina pro Romy zůstává i nadále nejdůležitější a největší hodnotou.

Na základě výpovědí lze usuzovat na postupné zmenšování romských rodin, oproti dřívější době, kdy byly romské rodiny početnější. To dokládají i Davidová, Uherek (2010), kteří uvádějí, že v současné době klesá počet dětí v jednotlivých rodinách. Ve srovnání s majoritní společností nejsou počtem dětí natolik odlišné, jako tomu bylo dříve.

Většina romských dospívajících si život se svou budoucí rodinou představuje podobným způsobem, jako funguje rodina, ze které pocházejí. Někteří respondenti

uváděli určité výhrady k rodičům, které se týkali i vzájemných neshod mezi nimi. Je však otázkou, nakolik adolescenti těmto konfliktům napomáhají, jelikož adolescence je poměrně konfliktní období.

Zpravidla si adolescenti přejí bydlet ve stejné lokalitě, jako žijí nyní. Pouze dva respondenti uvedli, že jejich přáním by bylo odstěhovat se do zahraničí a to na základě vlastních zkušeností, nebo pozitivních informací, které získali od svých známých. Je možné uvažovat o tom, nakolik Romové podléhají iluzi, že jinde by se mohli mít lépe a otázkou zůstává, zda jsou to pouze jejich sny, nebo zda se opravdu v dospělosti odstěhují například do zahraničí.

V romských rodinách stále přetrvává určité tradiční pojetí rodiny. Členové romské rodiny spolu tráví většinu volného času, mnohdy i se svými příbuznými a známými, kteří bydlí většinou ve stejné lokalitě, nebo někde v blízkosti. Dodnes v mnoha romských rodinách platí určité zvyky, které jsou dodržovány. Ty souvisejí i s nevěrou mezi partnery. Jsou patrné rozdílné názory zejména starších dívek a chlapců. Tato skutečnost je opět podepřena údaji získanými z literatury. Říčan (1998) uvádí, že nevěra mužům byla tolerována, zatímco ženy by byly za nevěru potrestány či dokonce vyhozeny z domu.

Zatím nejasné představy dospívajících Romů o svatbě lze podpořit získanými informacemi z literatury. Budilová, Jakoubek (2007) hovoří o tom, že soužití dvou lidí v romských rodinách již neudává uzavření sňatku, ale především počet dětí. Právě děti představují pro Romy dodnes nejdůležitější hodnotu v životě.

Otázkou zůstává míra otevřenosti všech respondentů při odpovědích na některá témata. Je možné, že nějaké údaje účastníci nechtěli vyjadřovat otevřeně, nebo mohli být mimo jejich rámec uvědomění. U některých otázek jsem se setkala s nekonkrétními odpověďmi, mnohdy byly jejich odpovědi poměrně úsporné. Důvodem by mohl být i ostych. V jednotlivých rozhovorech nehrála roli jazyková bariéra, všichni respondenti rozuměli otázkám a odpovídali českým jazykem.

Také беру v úvahu, že by účastníci své výpovědi mohli interpretovat jinak. S touto problematikou se však musí počítat, protože tato metoda je založena na subjektivních interpretacích a slova mohou mít mnoho různých významů. Existuje pravděpodobnost, že množství i charakter informací, které respondenti sdělili, mohou být zkresleny ze strany výzkumníka, a to přílišnou zaujatostí jedním konkrétním jevem.

Jsem si plně vědoma toho, že výsledky výzkumu mohou být ovlivněny výběrem respondentů. Výzkum byl proveden výběrem přes instituci, konkrétně se jednalo o Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže. Lidé, kteří se pohybují okolo dané instituce, vytvářejí pouze určitou část spektra osob z dané cílové skupiny. Jelikož se ale klientem výše zmíněné instituce může stát kdokoliv a nejsou zde vyhraněná kritéria pro přijímání nových klientů, považuji tento typ záměrného výběru s ohledem na povahu mé práce vhodný. Důvěryhodnost výzkumu byla také zvýšena pečlivým výběrem účastníků výzkumu a doslovným přepisem všech rozhovorů.

Je důležité zmínit, že je velice obtížné mluvit o Romech obecně, protože i mezi Romy žijícími na území České republiky je veliký rozdíl. Největší rozdíly bychom zaznamenali mezi Romy, kteří dodnes žijí v romských osadách a těmi, kteří žijí v městském prostředí, kde jsou obklopeni většinovou společností. V této práci jsem se však i já snažila pojmout romskou rodinu trochu obecněji a šířeji. Jsem si proto plně vědoma této obtížnosti, kterou s sebou romská problematika přináší a když jsem v této práci používala slovo Romové, činila jsem tak s vědomím nepřesnosti svého vyjadřování a věřím, že to mou práci neovlivnilo.

Výsledky výzkumného šetření jsou dle mého názoru v souladu s teoretickými poznatky z odborné literatury a i v souladu s mým očekáváním. Zjištění dobře doplňuje daný teoretický kontext a rozšiřuje jeho platnost.

Cílem této práce nebylo výsledky interpretovat pro celou populaci romských adolescentů v ČR. Na základě tohoto výzkumu, nelze výsledky generalizovat pro všechny romské adolescenty a stejně tak není možné říci, že zjištěné postoje by

zaujímalí všichni naprosto shodně. Práce se pokouší podat určitý přehled o dané problematice a přiblížit tak myšlení a chování romských jedinců.

Doporučením, pro případné budoucí výzkumy by mohlo být rozšíření výzkumného vzorku, na základě čehož by bylo získáno širší spektrum odpovědí a zaujímaných postojů k dané problematice. Bylo by tak možné hlouběji proniknout do hodnotového systému dospívajících Romů.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala postoji romských adolescentů k zakládání manželství a rodiny. Cílem bakalářské práce bylo na základě prostudované literatury a kvalitativního výzkumu zachytit a popsat, jaké postoje zauímají romští adolescenti k zakládání manželství a rodiny, tedy jakou životní hodnotu pro ně rodina představuje.

V teoretické části práce je popsána tradiční romská rodina, dále je zde vymezen způsob uzavírání sňatků v romských rodinách, výběr partnera, rodičovství a také současné trendy a změny v uspořádání romských rodin. Výzkumná část je věnována kvalitativnímu výzkumu, který byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s osmi romskými adolescenty. Na základě kvalitativní analýzy odpovědí respondentů byly zodpovězeny výzkumné otázky. V diskusi bylo poté kriticky zhodnoceno výzkumné šetření.

Za výstup bakalářské práce může být považováno zjištění, že manželství a především rodičovství představuje pro dospívající Romy pozitivní hodnotu. Oficiální sňatek není pro Romy zcela zásadní, mnohem důležitější roli hrají v romské rodině děti. Je zde patrná tendence ke stírání rozdílů mezi romskými a majoritními rodinami a to vzhledem k počtu potomků a tedy zmenšování romských rodin. Za nejvýznamnější úlohu rodičů považují romští adolescenti starost o děti a jejich výchovu, společně s finančním zabezpečením rodiny. Stále se můžeme v romských rodinách setkat s tradičním pojetím rodiny a s tím spojenými zvyklostmi. Postupně se zvyšuje věk, kdy mladí lidé začínají zakládat rodinu. Pokud očekávají potomka již v mladém věku, není to z důvodu, že by si to přáli, ale spíše z nevědomosti a nedostatečné informovanosti o možných rizicích neplánovaného, předčasného těhotenství.

Zpracování a realizace výzkumného šetření pro mě bylo výzvou a přínosem zároveň. Uvědomila jsem si, jak obtížné může být proniknutí do romské kultury a také, že vazba na rodinu je jedním z nejdůležitějších aspektů při vytváření názorové a hodnotové základny u romského adolescenta. Není pochyb, že právě tento

fenomén je jedním z aspektů, které se mohou podílet na výjimečnosti celého romského etnika.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Balvín, J. (2012). *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Hnutí R.
- Budilová, L., Jakoubek, M. (2004). Příbuzenství v romské osadě. In Jakoubek, M., Hirt, T. (Ed.), *Romové: Kulturologické etudy* (9-64). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Budilová, L., Jakoubek M. (2007). *Cikánská rodina a příbuzenství*. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové.
- Davidová, E. (2004). *Romano drom: Cesty Romů 1945-1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Davidová, E. (2010). Vymezení cílové skupiny – její diferenciacce a zařazení. In Davidová, E. (Ed.), *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice* (15-17). Praha: Triton.
- Davidová, E., Uherek, Z. (2010). Romské obyvatelstvo v České a Slovenské republice ve vývojových souvislostech. In Davidová, E. (Ed.), *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice* (34-77). Praha: Triton.
- Demeter, G. (2002). Slovo dvěma romským novinářům. In Hübschmannová, M., *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit* (116-121). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hayesová, N. (2007). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hewstone, M., Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hübschmannová, M. (2000). Způsob života a kultura: Slovesnost a literatura v romské kultuře. In Černá, M. (Ed.), *Černobílý život* (123-147). Praha: Gallery.
- Hübschmannová, M., Šebková, H., Žigová, A. (2001). *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Fortuna.

Hübschmannová, M. (Ed.). (2003). *Romano džaniben: sborník roministických studií*. Praha: Společnost přátel časopisu Romano Džaniben.

Kaleja, M., Knejp J. (2009). *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Lakatošová, M. (1994). Některé zvyklosti olašských Romů. *Romano Džaniben*, 3, 2-13.

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

Lázničková, I. (1999). Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje. In Syrová, I. (Ed.), *Romové – Tradice a současnost* (53-57). Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum.

Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Nakonečný, M. (2000). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.

Scheinostová, A. (2006). *Romipen: Literaturou k moderní identitě*. Praha: Athinganoi.

Sekyt, V. (2004). Romské tradice a jejich konfrontace se současností. In Jakoubek, M., Hirt, T. (Ed.), *Romové: Kulturologické etudy* (188-217). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Šebková, H. (1996). Úloha nejstaršího syna v romské rodině. *Romano Džaniben*, 1-2, 52-57.

Ševčíková, V. (2012). Romové – kultura – současnost (kontext Česká republika). In Kaleja, M. (Ed.), *Romové – otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu* (40-61). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Šotolová, E. (2008). *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum.

Švaříček, R., Šed'ová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Vágnerová, M. (2004). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

Záhumenská, M. (2009). Romany family and its attitude to education. In Balvin, J., Kwadrans, L. (Ed.), *Situation of Roma minority in Czech, Poland and Slovakia* (131-138). Wrocław: Fundacja Integracji Społecznej Prom.

Internetové zdroje:

Činnost střediska. (2013). *Otevřené kluby*. Získáno 23. února 2014 z <http://www.sasmcb.cz/cinnost-strediska/otevrene-kluby/>

Salesiáni Dona Bosca. (2014). *Zakladatel Jan Bosco*. Získáno 25. února 2014 z <http://www.sdb.cz/salesiani/o-salesianech/zakladatel-jan-bosco/>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru

Příloha č. 2: Ukázka přepsaného rozhovoru - Patrik

Příloha č. 3: Ukázka přepsaného rozhovoru - Edita

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru

ÚVODNÍ

Kolik je ti let?

Chodíš do školy? Do jaké třídy? / Do školy tedy již nechodíš a říkáš, že pracuješ, můžu se zeptat, jaká je tvá práce?

VLASTNÍ RODINA

Kolik máš sourozenců?

Bydlíte všichni společně?

Jak se svými sourozenci vycházíš? Podnikáte společně nějaké aktivity, např. nějaký sport, jiný koníček, nebo máte stejné přátele?

Kolik let je tvým rodičům?

Jsou pro tebe tvoji rodiče vzorem? V čem?

Dokázal/a bys mi říct, co na nich máš rád/a?

Je něco, co se ti na nich naopak nelíbí? A proč?

Kolik času tráví celá rodina společně? Podnikáte společně nějaké aktivity, např. výlety, návštěva příbuzných či rodinných přátel?

Dodržujete společně nějaké rituály, máte nějaké zaběhnuté zvyky?

BUDOUCÍ RODINA

Máš už přítele/přítelkyni? Smím vědět, jak dlouho?

Chceš se jednou vdát/oženit?

A v kolika letech?

Proč právě takto?

Chtěl/a bys mít vlastní děti? Kolik? Proč právě tolik?

Jaké povinnosti má podle tebe matka a otec?

Jaké by měl podle tebe mít správný rodič vlastnosti? Měl by být přísný, či naopak, jak by měl děti vychovávat...?

Jak by měl vypadat tvůj budoucí manžel/manželka? Jak by se měl chovat?

Chtěl/a bys vydělávat hodně peněz?

Raději bys byl/a dlouho v práci, nebo spíše trávil/a čas se svou rodinou?

Kde bys chtěl/a se svou rodinou bydlet?

Přál/a by sis, aby tam s vámi bydleli i tvoji rodiče?

TRADICE

Říkal/a jsi, že by ses chtěl/a oženit/vdát se v ... letech, myslíš, že je svatba důležitá?

Nebo bys raději žil/a s partnerem/partnerkou společně i bez svatby?

Jak by sis svou svatbu představoval/a?

Byl/a jsi už někdy na nějaké svatbě?

Jaký máš názor na nevěru?

A jaký je tvůj názor na rozvod?

Znáš někoho, kdo se již rozvedl?

Co bys dělal/a, kdyby se náhodou rozvedli tvoji rodiče?

Myslíš, že v některých situacích je to pro rodinu lepší?

Co tě napadne, když se řekne „rodina“?

Příloha č. 2: Ukázka přeepsaného rozhovoru - Patrik

ÚVODNÍ

Jak se jmenuješ?

Patrik.

Kolik je ti let?

V dubnu mi bude 16.

Chodíš ještě do školy?

Jo, do základní školy ZŠ Máj.

Do jaké třídy?

Poslední rok.

VLASTNÍ RODINA

Kolik máš sourozenců?

Dva bráchy.

Bydlíte všichni společně?

Jo, všichni doma v paneláku.

Jak se svými sourozenci vycházíš?

Hm... Dobře. Ani se nehádáme moc. Jako v pohodě.

Podnikáte společně nějaké aktivity, např. nějaký sport nebo nějaký jiný koníček?

Jako fotbal třeba?

Přesně tak, tedy chodíte společně na fotbal?

Jo ten hrajeme, to mě baví.

A kolik je jim let?

Jednomu bude 15, takže 14 a druhýmu...hm...jo 10.

Kolik let je tvým rodičům?

36 a 35.

A komu je tedy 36 a komu 35?

Tátovi 36 a mámě 35.

Jsou pro tebe tvoji rodiče vzorem?

...Asi ne.

Dokázal bys mi říct, proč?

...To nevím, takhle. Ale asi bych nechtěl být úplně jako oni.

Je něco, co se ti na nich tedy nelíbí?

No, asi když táta křičí. Když něco udělám nebo tak.

Kolik času tráví celá rodina společně? Podnikáte společně nějaké aktivity, např. výlety, návštěva příbuzných či rodinných přátel?

No, moc ne... Na výlety moc nechodíme... Jo, v létě jsme spolu nejvíc asi. A hodně k babičce chodíme.

Jste široká rodina, máš hodně příbuzných?

Jo, dost, ale spíš jako tety a takhle. Ale vlastně všichni, který znám jsou pro mě důležitý.

Dodržujete společně nějaké rituály, máte nějaké zaběhnuté zvyky?

Ne, to asi moc ne.

BUDOUCÍ RODINA

Mohla bych se zeptat, zda už máš přítelkyni?

Ne, teď nemám.

Chceš se jednou oženit?

...No, ...nevím, ale asi jo, ale nevím ještě.

Chtěl bys mít vlastní děti?

Jo, to je jasný, že chtěl. Tak dvě...tři.

Jaké povinnosti má podle tebe matka a otec?

Starat se o ně musí.

Myslíš, že ještě něco je důležité?

Jo, tak starat, určitě vychovat taky ty děti a taky musí táta nosit domů peníze, to je jasný, bez nich to nejde.

Jaké by měl podle tebe mít správný rodič vlastnosti? Měl by být přísný, či naopak, jak by měl děti vychovávat...?

Dobře, aby ty děti byly hodný, tak přísněj taky někdy.

Jak by měla vypadat tvoje budoucí manželka?

Hodná, hezká... No hlavně hezká asi. Tak musí se hezky chovat, na ty děti bejt hodná.

Chtěl bys vydělávat v budoucnu hodně peněz?

Jo, to asi každěj.

Raději bys byl dlouho v práci, nebo spíše trávil čas se svou rodinou?

No, spíš s rodinou, s těma dětma, zas peníze nejsou všechno.

Kde bys chtěl se svou rodinou bydlet?

V Anglii nebo Americe.

A proč?

Nevim, myslim, že je to tam lepší. Jeden...známej tam byl jako se svojí rodinou a prej to tam bylo mnohem lepší, lepší práce a tak.

A tvá manželka by tedy také měla být například Angličanka?

Ne, to ne, normálně Češka.

Takže bys rád bydlel v cizině?

Jo, do ciziny bych chtěl.

TRADICE

Myslíš si, že je svatba důležitá?

Ne, asi ne.

Tedy by ti nevadilo žít s partnerkou bez svatby?

Hm... Ne, nevadilo.

Byl jsi už někdy na nějaké svatbě?

Ne... Jo, vlastně jo, když jsem byl malej.

Jaký máš názor na nevěru?

Nevim, no... Neřeším to zatím. Ale tak jako je to špatný, to jo, ale tak může se to stát no.

Jak si myslíš, že by ses zachoval, kdyby ses dozvěděl, že tě tvá partnerka podvedla?

No, tak to nevim, ale to bych asi nedal jako. To by neměla.

A jaký je tvůj názor na rozvod?

No, tak dneska je to hodně.

Znáš někoho, kdo se již rozvedl?

Hm... Jo, strejda.

Myslíš, že v některých situacích je to pro rodinu lepší?

No, někdy možná jo, ale ještě nevim.

Co bys dělal, kdyby se náhodou rozvedli tvoji rodiče? Umíš si to představit?

Ne, asi spíš ne. Ty se asi nerozvedou, táta má mámu dost rád.

Co tě napadne jako první, když se řekne „rodina“?

Děti, máma, táta.

ÚVODNÍ

Jak se jmenuješ?

Edita.

Kolik je ti let?

19.

Kam jsi chodila do školy?

Na základku na Máj.

A pak jsi nastoupila do práce?

Jo, ale už tam nesmím, protože jsem těhotná.

A kde jsi pracovala?

V nemocnici, jako uklízečka.

Bavila tě ta práce?

Jo, to jo, bylo to tam dobrý.

Byla to fyzicky náročná práce, že tam již nyní v těhotenství nesmíš?

No, jako taky, ale hlavně jsme tam pracovali jako s těma...

Dezinfekčními přípravky?

No, tak, takže už to jako nesmím dělat.

VLASTNÍ RODINA

Kolik máš sourozenců?

4, dvě ségry a dva bráchy.

Bydlíte všichni společně?

Ne, já bydlím u babičky.

Jak se svými sourozenci vycházíš? Podnikáte společně nějaké aktivity, např. nějaký sport, jiný koníček, nebo máte stejné přátele?

Ne, já se s nima moc nevidám. Nebo vídám, ale jsme jen venku spolu třeba, nikam nechodíme.

A s rodiči se vídáš?

Jo, to jo.

A mohu se zeptat, proč s nimi nebydlíš?

No...prostě nebydlím.

Kolik let je babičce, se kterou žiješ?

63.

Jsou pro tebe tvoji rodiče vzorem?

No, to asi ne.

Je tedy něco, co se ti na tvých rodičích nelíbí?

Jo, alkohol u táty. Dost pije a pak je...agresivní.

Trávíte jako celá rodina společně nějaký čas?

No, jak bydlím s babičkou, tak s našima ne, ale s babičkou jsem pořád vlastně doma. Ona je hodná.

BUDOUCÍ RODINA

Mohu se zeptat, v kolikátém měsíci těhotenství jsi?

Ve čtvrtém.

Plánovala jsi těhotenství?

Ne, to vůbec, Já chtěla pracovat, vydělat si. Fakt jsem chtěla počkat. Chtěla jsem si to vzít, ale když si pak představíš, jak to bude vypadat a tak, tak už to nejde.

A mohu se tedy zeptat, zda ses chránila před nechtěným otěhotněním?

Já nechtěla jíst prášky, nevím, prostě nechci. Slyšela jsem, že se po nich tloustne, prostě nechci. Ale fakt jsem teď nechtěla dítě. Kdyby to šlo vrátit, tak to vrátím.

Chceš se jednou vdát?

Jo, až bude tomu mému 18. (smích)

Přítelovi ještě není 18?

Ne, 16. (smích)

A jak se přítel staví k tomu, že spolu čekáte dítě?

Nevím, tak to se musíš zeptat jeho. No, ale tak teď už se těší, ale bojí se. Musí si najít práci, aby se o nás postaral, to je jasný.

Kolik bys chtěla mít dětí?

Tak 5, hodně. Chci mít velkou rodinu.

Jaké povinnosti má podle tebe matka a otec?

Musí se starat o děti, o domácnost, chlap by měl nosit peníze.

Jaké by měl podle tebe mít správný rodič vlastnosti? Měl by být přísný, či naopak, jak by měl děti vychovávat...?

Hlavně dobře.

Co to podle tebe znamená dobře?

No, aby byly...slušný, ne?

Kde bys chtěla se svou rodinou bydlet?

Někde v bytě.

Přála by sis, aby tam s vámi bydleli i tvoji rodiče?

Jo, klidně, ale spíš babička. To by mi nevadila, ona je hodná, do ničeho mi nekecá, taková není.

TRADICE

Myslíš si, že je důležitá svatba?

Jo, je, ale hrozně drahá.

Jak by sis svou svatbu představovala?

Asi v kostele...ne, vlastně ten...obřad bych chtěla na radnici. Do kostela ani nemůžu, když jsem těhotná. To je jako na hřbitov, děda umřel a já tam nemůžu. My to takhle prostě máme.

Proč nesmíš do kostela, když jsi těhotná?

To je jasný, protože jako ještě nebyla svatba. Pak tam chci dítě...to pokřtít.

Ty jsi také pokřtěná?

Jo, to je jasný. To u nás musí všichni bejt. Kdyby ne, tak to se pak říká, že to dítě bude mít smůlu.

Slaví se u vás svatby hodně?

Jo, když už je svatba, tak to je něco.

Jaký máš názor na nevěru?

No, u nás je to tak, že chlap může bejt nevěrný, ale ženská ne, to by pak byla špatná.

Četla jsem, že podobně je to s tím, že muž může uhodit ženu, ale žena muže ne, je to tak?

Jo, přesně. Jednou už jsem dostala facku, ale já bych mu jí dát nesměla.

Nevadilo ti to?

Tak vadilo, ale prostě...takhle to je.

Jaký máš názor na rozvod?

No, tak dneska se hodně rozváděj lidi, ale nevim...to bych nechtěla.

Myslíš, že v některých situacích je to pro rodinu lepší?

*Jo, asi když je to v tý rodině hodně špatný, když třeba ten chlap tu ženskou mlátí.
Tak to už je dost špatný.*

Co tě napadne jako první, když se řekne „rodina“?

Asi děti.